

altid prædike til Hjemmesse for oversfyldt Kirke. Ved oversfyldt Kirke forstaar jeg en Kirke, der er saaledes fyldt, at Tilhørerne maa staa eller have Siddepladser, hvor de jaa at sige herten kunne høre eller se. Man kan ikke her lægge til Grund en mere eller mindre velvillig Optælling, maa jeg tilføje, fra en enkelt Mand, der kommer en enkelt Gang og vælger tilfældigt, maaste ikke tilfældigt, netop en Søndag, hvor saa godt som ingen af de mest søgte Præster prædiker. Den Slags Statistik kan man ikke rette sig efter. De, der kende Forholdene virkelig til Gavn, ville alle sammen sige, at der er ogsaa her, indenbys i selve Kjøbenhavn inden for Voldene, mangfoldige gamle og svage, der ikke komme i Kirke, fordi de ikke kunne faa en ordentlig Plads, og man kan tillige tilføje, at det er Tilfældet i en aldeles uberegnelig Grad, navnlig med de ældre og svage, ude omkring paa Broerne imod Vest og Nord. Den Gang Matthæuskirken blev bygget, blev det sagt, at nu vilde ingen komme til Frederiksberg Kirke længere. Saa byggede man Matthæuskirken, den blev straks fuld, men man kunde aldeles ikke se det paa Frederiksberg Kirke, den var lige fuld. Enhver, som kender Forholdene, vil ikke nære nogen Tvivl om, at naar man blot kan være nogenlunde heldig med Præster til ny Kirker, kunde man bygge 2, 3, 4 Kirker i de Distrikter af Kjøbenhavn, og de vilde ogsaa blive fyldte. Der er saaledes efter min Mening leveret tilstrækkeligt tydeligt og klart Bevis for, at der er for saa Kirker, med mindre man forlanger til Bevis, at de skulle være oversfyldte ved alle tre Gudstjenester, uden noget som helst Hensyn til, hvilken Præst der prædiker. Naar man blot forlanger et nogenlunde rimeligt Bevis, saa er det præsteret. Men jeg mener, at selv om der ikke kunde bevises saa meget i den Henseende rent haandgribeligt, som der kan, saa vilde Staten og Kommunen alligevel have Pligt til at træde til her. Jeg mener ikke, at man har Lov til at sige saaledes til Borgeme: vi gøre det saa besværligt for Eder, som vi kunne, med Hensyn til Bejlængde, Plads og hele Ordningen, men hvis I ikke desmindre alligevel ikke komme, saa have I ingen Kirketrang. Jeg mener, at der navnlig i de store Hovedsteder er særlig Grund til at gøre det saa let som muligt at komme til Kirkerne, fordi der er saa uendelig meget, der drager fra dem. Jeg vil ikke betænke mig paa at sige, at selv om Kirken stod tom paa et Sted, og hvis der paa dette Sted, som f. Eks. ved Matthæus Menighed, var 63,000 Mennesker henviste til den, saa var der Kirkensød paa dette Sted. Det er ikke

tilladeligt fra deres Side, som have Ansvar, at lade det blive saaledes. Det er jo klart, at enten maa det være Præsternes Skyld, og saa maa man sørge for at faa Forholdene forandrede snarest mulig, eller ogsaa er det ganske ekseptionelt sørgelige Menighedsforhold, som ikke kunne tænkes at vedblive, hvis dette Kirkesamfund i det hele taget kan tænkes vedblivende at skulle bestaa. Enhver, der kender de aandelige Strømninger, vil vide, at før man aner det, kan der komme en saadan aandelig Bevægelse, der kunde fylde 3—4 Kirker paa det Sted, hvis de vare der, men ere de der ikke, saa svækkes der ved den religiøse Trang hos nogle, mens den hos andre drives ud i Sektvæsenets Sygelighed og Usundhed. Det evangelist-lutherste Samfund maa have Lov til at sige til Staten: saa længe den Kontrakt er mellem os, at vi sthres væsentligt af Staten, og Staten understøtter os til Gengæld derfor, saa skal denne Understøttelse paa den anden Side være saadan, at det nogenlunde er sømmeligt og forsvarligt, og saa skal Styrelsen være af den Bestaffenhed, at det ikke ligefrem er i Modstrid med et Kirkesamfunds Princip. Men dertil regner jeg uregtseligt, naar man sthres det saaledes, at man siger til Præsterne: I skulle døbe og konfirmere Mennesker i Lustudvis i et Sogn hvert Aar, inden i mindste Maade senere at kunne følge disse Mennesker paa deres Gang og være dem til nogen aandelig Bistand. Staten har der Forpligtelser, som den ikke kan komme fra. Hvis den mod al Forventning skulde komme dertil — hidtil er det ikke sket — dette, at der ikke har været nogen geistlig Kultusminister har jo hidtil ikke skadet Kirken, naar Ministrene have haft Kirkens Vel for Dje, er det ganske ligegyldigt, hvem der er Kirkeminister — at Staten og Statsstyrelsen i det hele kom ind paa det: Vi ville ikke længere yde Tilbud dertil, men nok have den strenge Statsstyrelse og betragte Kirken som en Domæne, hvorpaa man kan anlægge Statsprincipper og ikke Kirkeprincipper — ja kommer det Tidspunkt, blæser Vinden fra den Side hos Statsstyrelsen, saa maa selvfølgelig det lutherst-evangelistiske Kirkesamfund tænke paa at faa Grundlovsparagraffen forandret, saa maa det komme til et Opgør mellem Stat og Kirke. Jeg ønsker ikke dette Opgør, jeg har et andet Standpunkt i den Henseende end det ærede Medlem, jeg tror, at det er bedst for Staten og for Folketirken og bedst for det religiøse Liv, at det holdes saa nær op som muligt mod Statslivet, Videnskaben og Humaniteten, saa at det alt sammen kan gaa sin gode Gang, saa at det religiøse Liv mere og mere kan